

שואלין ודורשין

פנינים משיחותיו ותשובותיו של מורינו הגאון הגדול רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א
ראש בית הוראה הכללי ירושלים, רב דק"ק אבי עזרי מרכז פתח תקוה

"מה אכפת אם יתקבלו הדברים, העיקר לכוון אל האמת" במשנת רשכבה"ג מרן הגרי"ש אלישיב זצלה"ה | כ"ח תמוז - תשע שנים להסתלקותו

"ועפ"פ י"שירו נגדך" (מגילה יח, ב). די לציין למכתב מרן הסטייפלר זצוק"ל לרבינו בהיותו כבן חמישים ומבקשו הוראה בכל חלקי התורה "ודי לי שיכתוב בקצרה; כשר או לא, מותר או אסור, זכאי או חייב, בלא נימוק טעמים", ועוד קודם לכן - הגאון הגר"פ פראנק זצ"ל שביקש לצרפו לבית דינו בהיותו אברך בשנות העשרים וכאשר נשאל מדוע מתדיין רק עם האברך הצעיר בשאלות הנשאלות, בעוד יושבים שם דינים ותיקים ותלמידי חכמים מופלגים, השיב: "מה אני יכול לעשות, הוא ספר תורה פתוח".

השמחה מאחדת את הלומד והנלמד

כבר העיד דוד המלך (תהלים קיט, טו) "בְּחֶקְתָּךְ אֶשְׁתַּשְׁעֶשׂ לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרְךָ" ומפרש הרד"ק "אני משתעשע בהם לפיכך

בעמידה עם שמחה יתירה, שמחה עצומה בלימוד". עלולים לטעות ולחשוב שמקומו של רבינו בכבודו של עולם הוא שהביאו לשמחה. הרי כולם שיחרו לפתחו, שאלו לדעתו וביקשו את קרבתו. אך הדברים לא מדויקים כלל ועיקר. רבינו סבל ייסורי גוף ונפש. הוא שיכל בחייו שבעה ילדים, שניים מהם בעודו אברך צעיר. כבר בצעירותו סבל ממחלת לב. הרופאים לא נתנו לו סיכוי להאריך ימים ואף לימודו את בני המשפחה כיצד לטפל בו בעת שהתעלף פעמים רבות בבית. הרבנית ע"ה סיפרה על עניות נוראה ששררה בביתם. אם לא די בכך, סבל רבינו מרדיפות מאנשי חוג מסוים. ולמרות הכל, 'תמיד לומד עם שמחה יתירה, שמחה עצומה'.

זה סוד הידיעה הבהירה של רבינו בכל חלקי התורה. אף בדברים שלא עסק שנים רבות, היה משיב כאילו למדם זה עתה. גדולי דורו השתבחו בו שהכל פרוש לפניו בחינת

השראת אווירת שמחה וחדווה היא מיסודות בנין הבית והיא המקור להשראת השכינה, שהרי "אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה" (שבת ל, ב). זהו הדבק המאחד כדברי רש"י (כתובות ח, א) "משמח חתן עם הכלה - משבח להקב"ה שברא חתונת דיבוק איש באשה על ידי שמחה וחדווה". יש הסבורים שהשמחה היא תוצאה של הדיבוק, אך רש"י מלמדינו כי אדרבה, הדבק נוצר "על ידי שמחה וחדווה". רבינו היווה עבורנו דוגמה חיה ל"עזו וחדווה במקומו": תשובותיו הקצרות והתבטאויותיו השמחות, הוסיפו נופך לאווירה זו. די בצטוט דברי רעו הגאון הגר"ש הלוי וואזנר בהספדו בכולל חזון איש "אני לא יכול לשכוח, אף שכבר עברו יותר מחמישים שנה מעת שלמדנו ביחד בכולל בירושלים עיה"ק, הצדיק הזה כל ימיו היה תמיד לומד

"גם בשמיים הלכה כמותו"
(מרן בעל הקהילות יעקב זי"ע)
על מרן פוסק הדור הגרי"ש אלישיב זי"ע)
התורמים לכה"פ סך 120 ש"ח
להפצת תורת פוסק הדור זי"ע
שם ובקשתם יזכרו
בצינון הק' בהר המנוחות
ביום ההילולא כ"ח תמוז
ע"י חברת"ח מתלמידי רבינו זצוק"ל

באמצעות מכשירי בבתי הכנסת
יש לבחור קופות נוספות, חיפוש ולמצוא בית הוראה הכללי ירושלים שע"י מכון ציוני הלכה
או בטלפון
0722-133-466 שלוחה 4
ובדוא"ל: Beithorah@gmail.com

הלכה למעשה

משולחן ראש בית ההוראה • במשנת מרן רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל

הלכות תשעת הימים

לא בים אסור, אבל בים זה יותר קל כי עושים זאת בשביל הבריאות. ובארחות רבינו (ב, ד) העיד הגר"ח קניבסקי: מרן החזון איש זצוק"ל התרחץ בים בבין המצרים משום דהוי לצורך בריאותו, ורק בתשעת הימים לא נסע לים. וכמדומה להגר"ח ששמע מהחזון"א שבאמות מותר לנסוע להתרחץ בים גם בתשעת הימים משום דהוי לצורך בריאות אצלו ולא לתענוג, רק לא נוסע משום חילול השם.

כאמור, יש לבחון אם לא יגרם לרפיון במנהג שלא לרחוץ בתשעת הימים, שנעשה מעט רפוי אצל המון העם, ולמרות שעושה זאת לצרכי בריאות, הרי אין מדובר בחולה שייגרם לו נזק אם יוותר על שחייתו לשבוע ימים.

ואף שיש מקום להקל כשעושה לחיזוק בריאותו, ראוי לבחון 'הדק היטב הדק' אם לא יגרם חילול ה' כאשר ידוע שלא שוחים בבריכות ובחופי הים ויבחינו בירא שמם הרוחץ בתשעת הימים בלא שידעו כי עושה זאת לבריאות ולא להנאה.

"הלכות חילול ה' משתנות בין איש לרעהו" (יומא פו, א). "יש דברים שהם בכלל חילול ה' והוא שיעשה אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות, דברים שהבריות מרננות אחריו אף על פי שאינם עבירות... הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפניו משורת הדין" (רמב"ם יסודי התורה ה, יא).

שחייה לצרכי בריאות

שאלה מקפיד על שחייה קבועה לא להנאה אלא לצרכי בריאות (ולעתים קרובות סובל לאחר שחייתו מכאבי שרירים). האם יכול לשחות גם בתשעת הימים.

תשובה אפשר להתיר, אך יש להזהר בזה מחילול ה' ומפריצת גדר, וכבר התבטא הברכי יוסף (סוף סי' שצג) "וכל אלו הנשקלים בשקל הקודש לפי המקום והזמן". צריך לבחון מיהו השואל, עד כמה צריך להקל לו, והאם יכול לעשות זאת בצנעא ועוד פרטים רבים הנוגעים להלכות חילול ה' כפי שיבוארו להלן.

ביאור הדברים היתר ברחיצה שאינה לתענוג התבאר בשער הציון (תקנא, צד) "מעוברת שהגיעה קרוב לעת לידתה שטוב לה לרחוץ בחמין שרי, דהוי לרפואה ולא לתענוג, וכן יולדת או מי שהוא אדם חלוש ואמר לו הרופא שצריך לרחוץ בכל יום בחמין שרי, מלבד בתשעה באב עצמו". הרי שהתיר למעוברת לרחוץ לחיזוק למרות שאינה 'חולה', ואין לחלק בזה בין רחיצה לשחייה.

כעין היתר זה העיד הגר"י אדלשטיין בשם החזון איש (מעשה איש ג, קפא) "אמרת לי שקשה לי להתרכז בלימוד כיון שהייתי לומד עם ראש הישיבה הגר"ש רוזנבסקי עד שעת לילה מאוחרת. ואמר לי החזון איש: צריך לנסוע כל יום לים, מותר לך לנסוע לים גם בתשעת הימים, כי אין זו רחיצה של תענוג. למי שצריך להתרחץ

שז"ת הלכה למעשה

«««

שבת עליה לתורה

שאלה כיצד ראוי לציין שבת עליה לתורה לחתן בתשעת הימים.

תשובה אין נוהגים אבלות בשבת קודש, ומותר לעשות הכל כהרגלם.

בכל שבת חתן בהזמנת אורחים רבים לקידושא רבא ולשלוש סעודות השבת.

בקול שירה (ענין משנה ברורה תקנ"ב, כז).

ומה שאסר המשנה ברורה (תקנא, י) לאבי החתן ללבוש בגדי שבת, הוא רק למנהג הרמ"א (שם א) שאין ללבוש בגדי שבת בשבת זו, אך למנהגינו כהגר"א (שם ו) כולם לובשים בגדי שבת.

והביא הבאר היטב (שם ו) שהמהר"ל עשה שבת חתן לבנו בשבת זו. "וכל הקהל שמחו אצלו אחר הסעודה ביין ופירות כמנהג ליל שבת שקודם הנישואין".

אמנם אין היתר לחתן או לקרוביו לחדש בגדים בשבת זו, אף אלו שאין מברכים עליהם שהחיינו אך גורמים לשמחה בחידושם.

קטן בשתיית כוס הבדלה

שאלה קטן השוטה מהבדלה במוצאי שבת בתשעת הימים, האם חייב לצאת ידי חובה בהבדלה זו, או שיכול לתת לקטן מבני השכנים שכבר יצא בהבדלה בביתו.

תשובה אמנם צריך הקטן לצאת בברכת הגפן (משנה ברורה רע"א, סט), אך אינו צריך לצאת ידי חובה בהבדלה (מ"ק הגר"ש אלישיב), ואחר שכבר שמע הבדלה בביתו יכול לשמוע שוב אצל שכניו ולשתות אצלם את היין, משום שעיקר שתיית הכוס בכדי שלא יהיה 'גנאי לכוס' שמברכים עליה בלא שותים ממנה. והאיר בהר צבי (אורח חיים א, קנד) שלא יפסיק בעניית אמן על ברכות ההבדלה, בין ברכת הגפן לשתיה.

ומה שכתב בשלחן ערוך הגר"ז (רצ"ה, ד) דצריך לשתות מהכוס דווקא מי שיצא ידי חובה בהבדלה, העיר בתהלה לדוד (שם) שדבריו סותרים למה שכתב (ק"פ, ד) "שאם" מ"טעים ממנו לתינוק יצא ידי חובה, ואף על פי שהתינוק אינו מחויב בדבר אין בכך כלום", ונראה שאף המשנה ברורה לא סובר כן, שהרי לא הביאו וכפי שמוכח בלשונו (תרכ"ד, ד).

תספורת בעל ברית כשאין הכרח

שאלה האם בעל ברית יכול להסתפר ולהתגלח בתשעת הימים גם כשאין הכרח להסתפר ולא ניכר שהוא מגודל.

תשובה מותר להסתפר ולהתגלח בכל אופן כיון שהוא יום טוב שלו וכדברי החתם סופר (שו"ת אורח חיים קנ"ה; שער הציון תקנ"ד) "שהוא כמקטיר קטורת ולכן רק בשמחת ברית הותר ולא בשאר שמחות כסיום וכדו".

אמנם היתר זה הוא רק קודם שבוע שחל בו ט' באב שאיסורו כמנהג, אך לא בשבוע שחל בו שאיסורו מדינא (נדע ביהודה תניא יורה דעה ר"ה, וכן מוכח בשער הציון).

אכן בשנה זו תשפ"א שחל ט' באב ביום א', מותר בכל הימים.

קדם ידיים

שאלה האם מותר למרוח קדם ידיים בתשעת הימים.

תשובה כל מריחת משחה אסורה משום סיכה, וסיכה לתענוג אסורה כרחיצה בתשעת הימים (הגר"ש), ולכן אם מורח להנאה או כדי למנוע יובש בעתיד, אסור. אך אם מורח לשם רפואה כגון שיש לו יובש, מותר.

שמחת בר מצוה

שאלה נער שהגיע לגיל י"ג בתשעת הימים, האם לחגוג כרגיל שמחת בר מצוה או לדחות לאחר תשעה באב.

תשובה מותר לערוך הסעודה וקבלת הפנים בקהל רב כרגיל (מלבד השמעת מוזיקה), שהרי אם הותרה סעודת סיום וברית מילה (שלחן ערוך תקנ"א, י), כל שכן הותרה סעודת בר מצוה שהפליגו במעלתה "לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו ושמה יוכיח עליה" (ים של שלמה בבא קמא ז, לו).

היד אפרים (על המג"א שם לו) והחיי אדם (ק"ל, טז) התירו אף אכילת בשר ושתיית יין. ולמרות שלא הביא המשנה ברורה, מכל מקום הורה רבינו לסמוך עליהם, אך רק עבור הקרובים לשמחה ולא לכל מי שקופץ לאחל מזל טוב וכדו', ומשום כך יעץ רבינו להעדיף דגים שאין בהם ספק כלל ואמנם אין בזה זלזול בסעודת המצוה.

התקיימו בו במוחש דברי הרמב"ם (דעות ז) "על כל דברי העולם. שיהפך אצל המבינים דברי שליט"א יושב בחדרו בתקופת מאבק ציבורי שרבינו היה במרוצו. לפתע נפתחה הדלת, נכנס אחד ממקורביו ותוך שהגיש לפניו רבינו ממצא חשוב, דיבר בסערת רוחות על העניין. רבינו שתק ולא הגיב. לאחר יציאת המקורב, הפטיר רבינו: "נעבאך! הוא לוקח זאת ללב. דע לך כלל בחיים; כל הדברים שבעולם (צער, עלבנות, יסורים) צריכים להגיע רק עד הלב. אבל בתוך הלב עצמו, אתה צריך להיות בעל הבית מה ייכנס שם. הלב של האדם הוא קודש, צריך לשמור עליו לא לתת לשום דבר להיכנס בתוכו".

ערב אחד הופיעו בביתו בניו של דיין מופלג שישב על מדין בבית הדין לצד רבינו, וסיפרו כי הם עורכים ספר מכתבי אביהם וצ"ל ומצאו בתוכם פסק דין ערוך ובהיר ואינם יודעים מי כתב את הדברים – האם רבינו או אביהם, וביקשו להראות לרבינו ויודיעם מבטן מי יצאו הדברים.

על אתר שאל רבינו: "רגע, האם כתובים שם דברים טובים".

הבנים אמרו שהדברים נפלאים, ורבינו הגיב מיד: "אם זה דברים טובים, תכתוב על שמו, מה נפקא מינה אני אמרתי או הוא אמר, העיקר שזה דברים טובים".

הנה כי כן, רדיפת הכבוד היתה ממנו והלאה. לא היה אכפת לו למי ייחס את דברי התורה, 'העיקר שזה דברים טובים' ותתרבה תורה [משנה שאינה צריכה להדגיש, שכל זה מבחינתו של המחבר, לא מבחינת השומע שעליו החיוב להיות "אומר דבר בשם אומרו"].

הגמ' (ביצה לח, א); כשעלה רבי אבא לארץ ישראל התפלל 'הא רעוא דאימא מילתא דתתקבל' (יהי רצון שיתקבלו דבריי לחכמי המקום). כשהגיע לארץ שאלוהו קושיא ולמשמע תשובתו 'אחיבו עליה' (צחקו מהביאור שאמר).

ביאר רבינו בשיעורו: "תפילתו לא התקבלה כי היתה זו תפילה שלא כהוגן. מה איכפת לך אם יתקבלו דבריך או לא, העיקר צריך להתפלל שאזכה לכוון אל האמת. לכן לא התקבלה תפילתו" (שוב נמצא כן בחידושי חתם סופר שם).

יש בביאור זה בחינת "הוא היה אומר". זו היתה מהותו, לא הוטל כלל אם יתקבלו דבריו, מה יאמרו ומה יחשבו עליו. מעולם לא חיפש ברק של חידושים אלא כפי שהתבטא פעמים רבות "אצלי העיקר זה ללמוד את הפשט". בכל מקום ביקש את האמת ובה היתה שמחתו.

כשנצליח להפנים דרכיו, נשכיל בבירור לתת את הערך הנכון לעיקר ולהתעלם מהטפל ו"בדרבים אלו יהיה ישובך נאה ונמשך" (רמב"ם אישות טו, ב) וזכותו תגן עלינו ועל כל ישראל.

לא אשכחם, כי הם לי לששון ולשמחת לבב". שמחת הלב בתורה היא הגורם לזיכרתה. כבר פורסם מה שזכינו לשמוע ('שיעורי מן הגר"ש אלישיב – ברכות', כט) מרבינו עצמו אודות כוח זכרוננו המופלא: לתורה יש שם נוסף, היא נקראת עוף 'אין עוף אלא תורה שנאמר התעוף עיניך בו ואיננו' (ברכות ה, א וברש"י).

בהיסח דעת מהתורה, אפילו כמצמוץ העין, היא משתכחת ואובדת. העיקר לזיכרתה, לא להסיח דעת מהתורה. הן הן דברי הרמב"ם (תלמוד תורה א, י) "וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח".

השמחה בלימוד התורה מאחדת את הלומד עם הנלמד להיות אחד, והתוצאה כפולה; אין היסח דעת, והכל נשאר חקוק בקרבו "לא אֶשְׁכַּח דְּרַבְרָא".

בשנים שזכינו להכירו, היה לומד בשיבה. כשנשאל רבינו בעניין ניסה לבטל הדברים ברוב ענותנותו, אך כשהרב וואזנר עצמו הזכיר בפניו את לימודו בעמידה, לא הכחיש והפטיר 'דורות הראשונים' (ורמז בזה ל"תנו רבנן מימות משה ועד רבן גמליאל לא היו למדין תורה אלא מעומד, משמות רבן גמליאל ירד חולי לעולם, והיו למדין תורה מיושב. והיו דתנן משמות רבן גמליאל בטל כבוד תורה" (מגילה כא, א). אכן כתב השפת אמת אפשר דתורה שבעל פה תמיד למדו מיושב).

נפקא מינה לדין. הרי לא תמיד זוכים לשמוח בלימוד, על כך מדריכנו המסילת ישרים (פרק י) "כמו שהזריזות הוא תולדת ההתלהטות הפנימי, כן מן הזריזות יוליד ההתלהטות. אמנם הנרצה יותר בעבודת הבורא יתברך שמו הוא חפץ הלב ותשוקת הנשמה... ואולם האדם אשר אין החמדה הזאת לוהטת בו כראוי, עצה טובה היא לו שיודרו ברצונו, כדי שיימשך מזה שתיוולד בו החמדה בטבע, כי התנועה החיצונית מעוררת הפנימית, ובוודאי שיותר מסורה בידו היא החיצונית מהפנימית. אך אם ישתמש ממה שבידו, יקנה גם מה שאינו בידו בהמשך, כי תיוולד בו השמחה הפנימית והחפץ והחמדה מכל מה שהוא מתלהט בתנועתו ברצון".

עשיית מצוות בצורה של "מתלהט בקיומם" - לימוד בקול, בעמידה, בשמחה ובתנועות ידיים – מולידה את השמחה הפנימית. בעיני העולם זה נראה שקר וצביעות, שהרי כיצד אדם שאינו שמוח בלימוד ובקיום מצוות עושה תנועות כמי שמתלהט ושמוח, אך רבינו הרמח"ל מלמדנו כי אדרבה, התנהגות זו היא 'עצה טובה'. כשהמטרה רק להרשים אחרים זו צביעות, אך כשהמטרה לעורר הפנימיות היא עצה טובה ואמיתית.

"נעבאך, הוא לוקח ללב"

כל המגרעות וההפרעות בבית נובעות מהחשיבות הרבה הניתנת לדברים 'הטפלים'. בדמותו של רבינו ובהנהגתו ראינו מה עיקר ומה טפל בחיים, על מה להקפיד ומה להעביר הלאה.

מוקד ההלכה שע"י בית ההוראה

0722-133-466

ניתן לשלוח שאלות וכן לקבל העלון מדי שבוע בדוא"ל: Beithorah@gmail.com

• מתוך הקדמת מורינו הרב שליט"א לספרו 'ציוני הלכה – נישואין'